

ΝΑΡΚΙΣΣΙΣΤΙΚΟΣ ΕΡΩΤΑΣ

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

ΦΩΤΗΣ ΜΠΟΜΠΟΣ

Η μυθολογική μορφή του Νάρκισσου, που ερωτεύτηκε την αντανάκλαση της εικόνας του, αποτέλεσε το έδαφος για τη γένεση της έννοιας του ναρκισσισμού. Ενώ στην αρχή ο όρος χρησιμοποιήθηκε για να περιγράψει μια σεξουαλική διαστροφή, γρήγορα απέκτησε βαθύτερο ψυχαναλυτικό νόημα. Στον Freud, ο ναρκισσισμός γίνεται θεμελιώδης έννοια της μεταψυχολογίας, καθοριστική και πολυδιάστατη ιδιαίτερα για τη διάκριση των νευρωτικών από τις μη-νευρωτικές ψυχικές οργανώσεις. Πρόκειται για έναν κεντρικό πυρήνα των ενορμήσεων και της οργάνωσης του Εγώ. Είναι το εύθραυστο θεμέλιο της ανθρώπινης υποκειμενικότητας, όπου η αγάπη για τον Εαυτό και ο δεσμός με τον Άλλον συναντώνται σε μια συνεχή, συναισθηματική διαλεκτική της ευχαρίστησης και της δυσaréσκειας.

Η πρωτογενής ταύτιση συνιστά την πρώτη μορφή συναισθηματικού δεσμού, μια συγχωνευτική και αδιαφοροποίητη ενότητα με το μητρικό αντικείμενο, από την οποία πηγάζει ο πρωτογενής ναρκισσισμός. Πρόκειται για την πρώτη μορφή ναρκισσιστικού έρωτα, πριν την αναγνώριση και την επιλογή του αντικειμένου, η οποία γίνεται το υπόβαθρο των μελλοντικών δευτερογενών ταυτίσεων. Η μητρική σωματοψυχική φροντίδα διαπλέκει τα βιώματα των σωματικών ικανοποιήσεων με αναπαραστάσεις και συναισθήματα, ανοίγοντας το δρόμο στη σταδιακή συγκρότηση του Εγώ. Η σχέση μέσω των αισθητηρίων οργάνων της όρασης αποκτά κεντρική σημασία για την ναρκισσιστική συγκρότηση: Στον Lacan ως «στάδιο του καθρέφτη», όπου το παιδί αναγνωρίζει το είδωλό του και συγκροτεί μια εικόνα του Εγώ. Στον Winnicott ως «καθρεπτικός ρόλος» της μητέρας που αντανakλά με ικανοποίηση το βρέφος και το βοηθά να αποκτήσει αίσθηση ύπαρξης.

Μετά την παρουσία ικανοποίησης, σε δεύτερο χρόνο η απουσία ικανοποίησης από το πρωτογενές αντικείμενο οδηγεί στην εσωτερίκευση και τον αυτοερωτισμό, θεμελιώνοντας μια πρώτη αυτονομία του Εγώ. Ο πρωτογενής ναρκισσισμός είναι το αποτέλεσμα της απαρτιωτικής ενοποίησης των επιμέρους αυτοερωτισμών και της μετατροπής τους σε ψυχικό υλικό, της ψυχοποίησης τους, ανεξαρτήτως του φυσιολογικού ή παθολογικού βαθμού αυτής της διαδικασίας. Η ναρκισσιστική επένδυση αποτελεί κεντρική έννοια για την ενότητα σώματος και ψυχής, για το πέρασμα από την αισθητήριο-κινητικότητα στην αναπαραστατικότητα. Η σημαντικού βαθμού ναρκισσιστική ανεπάρκεια υποδηλώνεται από τα ελλείμματα της φαντασιωτικής ζωής, την στοιχειώδη κατάθλιψη και την κυριαρχία της μηχανιστικής σκέψης.

Η αξία της μητρικής λειτουργίας δηλώνεται στην «αρκετά καλή μητέρα» του Winnicott και στην «λογοκρισία της ερωμένης» του Fair. Η μητέρα λειτουργεί μέσα από το διττό της ρόλο, τόσο ως τρυφερή που ικανοποιεί και προστατεύει το βρέφος, όσο και ως ερωμένη του πατέρα που αποσύρεται και επιτρέπει την οργάνωση της πρωταρχικής σκηνής για την εισαγωγή του «τρίτου» και την ανάπτυξη του υπereγώ. Αυτή τη διττή «λογοκρισία» (μητέρας και ερωμένης) συνιστά το έδαφος των αυτοερωτικών ζώνων και του πρωτογενούς ερωτογόνου μαζοχισμού. Οι αποτυχίες στη δόμηση του πρωτογενούς ναρκισσισμού εγκλωβίζουν το άτομο στην ατέρμονη αναζήτηση της πρωτογενούς ικανοποίησης και των πρώιμων αμυντικών σχηματισμών του Εγώ.

Ο Green προτείνει την ναρκισσιστική δόμηση μέσα από τις διαδικασίες μείξης και απόμειξης των ενορμήσεων ζωής και θανάτου. Ο «ναρκισσισμός της ζωής» συμβάλλει στην ενοποίηση του Εγώ, ενώ ο «ναρκισσισμός του θανάτου» οδηγεί σε μαζική αποεπένδυση, αναισθησία και εντέλει σε από-αντικειμενοποίηση και από-υποκειμενοποίηση. Η σωματοποίηση προκύπτει όταν η μεγάλου βαθμού ενορμητική απόμειξη οδηγεί σε θανατηφόρες ναρκισσιστικές αποεπενδύσεις, που συνιστούν ανυπέρβλητα εμπόδια της ψυχικής επεξεργασίας. Η έννοια της «νεκρής μητέρας», εστιάζει στην καταθλιπτική παρουσία που οργανώνει το Εγώ γύρω από την απώλεια.

Στη φροϋδική κλινική κομβικό σημείο αποτελεί ο «μεταβιβαστικός έρωτας»: η ξαφνική φλόγα ερωτικών αισθημάτων του ασθενή προς τον αναλυτή. Πρόκειται για μια αναζήτηση της πρωτογενούς ερωτικής ικανοποίησης, στην αναλυτική συνθήκη, εξ αιτίας της επαναδραστηριοποίησης των πρώιμων ναρκισσιστικών τραυμάτων. Ο Freud τόνιζε ότι τέτοιες εμπειρίες δεν πρέπει να αποσιωπώνται αλλά να ερμηνεύονται. Αναδεικνύουν την ποιότητα των μεταβιβαστικών και αντιμεταβιβαστικών κινήσεων για την αποφυγή της επανάληψης των τραυματισμών. Είναι μεγάλη πρόκληση για τον αναλυτή η διατήρηση της ευμενούς ουδετερότητας του και η μη παραβίαση των ορίων.

Ο ναρκισσισμός είναι η μήτρα για τη δημιουργία των ιδεωδών. Η απομάκρυνση από τον πρωτογενή ναρκισσισμό οδηγεί στη μετατόπιση της λίμπιντο προς ιδεώδη που ενσωματώνουν την επιθυμία για τελειότητα. Είναι ουσιώδης η διάκριση ανάμεσα στο Εγώ-Ιδεώδες, πρώιμο κληρονόμο του πρωτογενούς ναρκισσισμού και το Ιδεώδες του Εγώ, μετασχηματισμό του πρώτου μέσα από τις δευτερογενείς ταυτίσεις και το οιδιπόδειο Υπερεγώ. Το Εγώ-Ιδεώδες συνδέεται με τη φαντασίωση της ναρκισσιστικής παντοδυναμίας, το Ιδεώδες του Εγώ με την απώθηση και την αναπαραστατική διαδικασία της σκέψης.

Η φροϋδική ανάλυση των μαζών αποκαλύπτει την συνοχή του πλήθους μέσα από την ταύτιση με τον ηγέτη, ο οποίος ενσαρκώνει το Εγώ-Ιδεώδες. Η σαγήνη του χαρισματικού και διαστροφικού ηγέτη γίνεται εργαλείο για την αποπλάνηση του πλήθους και την απόρριψη της ετερότητας. Η υποκειμενικότητα απορροφάται στη μάζα και η διαφοροποίηση τιμωρείται αυστηρά. Το φανατισμένο πλήθος διψά για υποταγή και για μίσος προς τον Άλλο. Ο φετιχισμός του ιδεώδους, προϊόν φαλλικής καθήλωσης,

προσφέρει ψευδαίσθηση πληρότητας και άμυνα στην κατάθλιψη. Η ακραία ανάγκη μαζικής επιβίωσης οδηγεί στην έτερο-καταστροφή και στην αυτό-καταστροφή, όπως το «απόλυτο κακό», ο ναζισμός.

Ακόμα και θεσμοί, όπως η ψυχανάλυση, μπορούν να μετατραπούν σε ναρκισσιστικά αντικείμενα, να αποκτήσουν φανατική αξία και να εμποδίσουν τον διάλογο. Οι οξείες συγκρούσεις των ομάδων βασίζονται στην άμβλυνση του προσωπικού πόνου, μέσω αμοιβαίας ναρκισσιστικής ταύτισης με τον ηγέτη και στην άρνηση της διαφοράς. Ο φόβος της απώλειας αγάπης και ο κίνδυνος αποκλεισμού καθιστούν το υποκείμενο ευάλωτο στην αποπλάνηση και τη χειραγώγηση.

Καταλήγοντας, ο ναρκισσιστικός έρωτας, από τη πρωτογενή μητρική φροντίδα και τα ελλείμματά της μέχρι τον φετιχισμό, τη διαστροφή και την φανατική εξιδανίκευση, διατρέχει όλο το φάσμα των ανθρώπινων εμπειριών, αποκαλύπτοντας πώς η υπέρμετρη αγάπη για τον Εαυτό ταυτοχρόνως εκφράζει την καταστροφική απόρριψη του Άλλου.